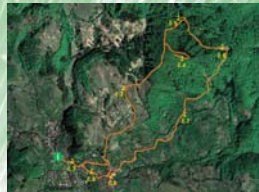

NÁUČNÝ CHODNÍK

Vítame Vás v obci Podhorie, na náučnom chodníku Žakýlske pleso. Chodník má dĺžku 6 900 m., prevýšenie 262 m a prejdete ho za 3,5 hodiny. Na trase chodníka je umiestnených 9 informačných panelov, na ktorých si môžete prečítať zaujímavé informácie nielen o miestnej krajine, jej využívaní v minulosti a súčasnosti, ale prezentuje aj miestnu kultúru, zvyky, ľudové tradície a históriu obce. Chodník prechádza v blízkosti PP Žakýlske pleso. Toto maloplošné chránené územie, ojedinelé svojho druhu, je v teréne riadne vyznačené a platí v ňom štvrtý stupeň územnej ochrany.

Chodník bol vybudovaný v roku 2008 miestnymi občanmi, v spolupráci so správou CHKO Štiavnické vrchy.

ZASTÁVKA Č. 1 OBEC PODHORIE

Vznikla spojením dvoch osád **Teplá a Žakýl**.

Obec Teplá - najstaršia písomná zmienka v roku 1075 spomína riečku Tapla, podľa nej bola pomenovaná obec Teplá, ktorá sa po prvýkrát uvádza v listine z r. 1388, podľa ktorej ju magister Frank dostal od Žigmunda Luxemburského. Meno obce „Teplá“ pochádza od termálneho vodného žriedla, ktoré sa nachádzalo na tomto území.

Obec Žakýl sa v písomných prameňoch po prvýkrát uvádza v r. 1352, kedy kráľ Ľudovít vyzýva majiteľa Šášovského panstva, aby osadu Žakýl, ktorú násilne zabrali, vrátili späť Banskej Štiavnici, ku ktorej pôvodne patrila.

V roku 1509 došlo k prvému zlúčeniu obcí pod spoločným richtárom. Z tohto obdobia je zachovaná i pôvodná pečať s vyobrazením sv. Juraja na koni zabíjajúceho draka. Text pečate: „SIGILUM REIGI TEBLA ET SCAGKIL 1509“ (pečať obci Teplá a Žakýl 1509). Zo spomínanej pečate sa vytvoril súčasný erb obce.

Od r. 1662 Teplá a Žakýl patrili pod panstvo Šášov so sídlom v Ladomeri. Boli súčasťou Banskej komory v Banskej Štiavnici.

Po administratívno-územnom delení v r. 1849-1919 obce patrili do Tekovskej župy a v r. 1923 - 1928 do Zvolenskej župy. Obyvatelia Teplej sa zaoberali najmä drevorubačstvom, čo súviselo s dopytom a rozvojom banskej ťažby v Banskej Štiavnici. Obyvatelia Žakýla sa zaoberali roľníctvom, uhliarstvom, neskôr povozníctvom.

Podhorie vzniklo v r. 1964 zlúčením pôvodne samostatných obcí Teplá a Žakýl.

ZASTÁVKA Č. 2 KOSTOL

Farský kostol Svätej Alžbety v Podhorí bol postavený v roku 1718. Bezprostredným organizátorom výstavby bol jezuitský páter Andrej Koutil, vtedajší správca kostola sv. Kataríny v Banskej Štiavnici.

Korpus kostola bol jednoduchý, predsiene boli pristavené až koncom 18. storočia. Loď kostola je jednoduchá baroková stavba s polkruhovým pôdorysom, s lomenými oblúkmi okien gotického tvaru.

PAMÄTNÁ IZBA F. R. OSVALDA

V poslednej tretine 19. storočia bola pre vývin slovenského národa a jeho národných aktivít nepriaznivá situácia. Silnejúci maďari-zачný tlak vo všetkých oblastiach sa

snažil rôznymi spôsobmi a praktikami eliminovať národno-emancipačné prejavy a kultúrno-tvorivé úsilie Slovákov.

František Richard Osvald sa narodil 3. októbra 1845 v Hodruši, v rodine baníka. Teológiu študoval v Ostrihome, neskôr bol vymenovaný za správcu chudobnej fary v Teplej pri Banskej Štiavnici, kde zostal 36 rokov.

Žil v dobe keď s rastúcim maďarizačným tlakom sa do verejného života presadzoval negatívny jav spočívajúci okrem iného aj v zámernom ničení a znehodnocovaní všetkého, čo bolo slovenské, čo v slovenskom etniku udržiavalo národné povedomie. Osvald sa stal jedným z hnacích motorov výzvy k záchrane a zhromažďovaniu nielen literárnych rukopisov, ale zaujímal sa aj o knižnú a časopiseckú produkciu, o široký okruh

akýchkoľvek literárnych i obrazových pamiatok vo vzťahu k literárnej kultúre Slovenska.

Veľkú zásluhu mal na vydání prvého úplného prekladu Biblie do slovenčiny. Vydával modlitebné knižky a príručky pre katechétoV.

V roku 1917 bol F. R. Osvald vymenovaný za Trnavského kanonika, o tri roky neskôr sa stal senátorom Národného zhromaždenia ČSR za Slovenskú ľudovú stranu. Od roku 1923 bol rektorom Kňazského seminára v Tmave.

Tam aj 14. apríla 1926 zomrel a je pochovaný.

František Richard Osvald

ZASTÁVKA Č. 3

KULTÚRNA KRAJINA

Krajina, v ktorej človek rešpektuje prírodné podmienky, zastúpenie a priestorové rozmiestnenie prírodných a antropických prvkov sa nazýva ekologicky stabilná alebo vyvážená kultúrna krajina.

Ako príklad nám poslúžia okolité lúky, polia a pasienky ľuďmi využívané už stovky rokov. Naši praotcovia tu od nepamäti pási svojho stáda oviec a dobytky a obrábali pôdu. Nespášané časti boli každoročne kosené, seno sa používalo pre dobytok ako kvalitné krmivo v zimných mesiacoch. Stopy po činnosti našich otcov v krajine vidíme práve na takýchto miestach. Ukazujú sa nám ako historické krajinné štruktúry, vo forme remízok skalnatých valov a medzí, s náznakmi úzkych poličiek alebo zarastenej starou cestou. Všetky tieto stopy našich predchodcov sú reliktného charakteru a vnímame ich ako pozostatky starších foriem využívania zeme. Takéto využívanie krajiny výrazne zmenilo, ale nenarušilo. Okolité lúky a pasienky vznikli v dôsledku dlhodobých aktivít človeka. Súčasnú lúčnu a pasienkovú krajinu vytvárajú sekundárne, extenzívne alebo intenzívne využívané lúčne spoločenstvá.

V enklávach nelesnej drevinovej vegetácie nájdeme: možžeme nazbierať alchemillku, bazu čiernu, blyskáč jarný, borievku, cesnak medvedí,

Na lúčkach a pasienkoch si nájdeme: krasovlas bezbyľový,

V poľných kultúrach, na medziach, úhoroch a v okolí poľných ciest nájdeme: čakanku obyčajnú, fialku trojfarebnú,

Na zamokrených miestach a v okolí potokov rastie devätsil lekársky, karabíneček európsky, mäta kučeravá, mydlíca lekárska,

bršlen európsky,

krasovlas bezbyľový,

nevädzu poľnú,

kostihoj lekársky,

hloh, jarabínu vtáčiu, lípkavec obyčajný, liesku obyčajnú, medovku lekársku, pamajorán obyčajný, zádušník brečtanovitý, trnku, alebo slez lesný.

ihlicu trnístú, jahodu obyčajnú, čiernohlávkov obyčajný, ľubovník bodkovaný ale aj rebriček obyčajný, repík lekársky, veroniku lekársku a zemežlč.

palinu pravú podbeľ liečivú, prasličku roľnú, prhľavu dvojdomú, pyštek obyčajný, rumanček kamilkový, stavíkrv vtáči.

puškovec obyčajný, tůžobník brestový, valeriána lekárska, veronika potočná.

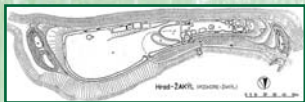
ZASTÁVKA Č. 4 ŽAKÝLSKY HRAD

Nachádzame sa na vrchu Brezový háj, vo výške 812 m n. m., asi 1,5 km severovýchodne od obce Podhorie, na mieste bývalého Žakýlskeho hradu, nazývaného aj Pustý hrad.

Hrad svojou polohou zabezpečoval vizuálne spojenie so Zvolenským hradom, hradom Teplica nad Sklenými Teplcami a hradom Sitno. Zároveň kontroloval tri cesty: z Hliníka nad Hronom do Banskej Štiavnice, z Banskej Štiavnice na Močiar s pokračovaním na Kremnicu a zo Štiavnice na Kozelník a Zvolen.

Prístupová cesta do hradu viedla od juhu, potom sa stočila a pretínajúc val a priekopu stúpala po severnom úbočí rovnako ako trasa NCH.

Areál tvorili horný hrad a predhradie. V čele horného hradu s pretiahnutým pôdorysom a rozmermi 80x20 m stála veža s rozmermi pôdorysu asi 10x10 m. Svojou vysunutou polohou kontrolovala prístupovú cestu. Dnes sa veža zachovala už len vo forme sutinového kužela.

V strede nádvorja je priehlbina s priemerom 6m a hĺbkou asi 3 m., ktorá je zvyškom zasypanej cisterny. Šijová priekopa oddelila horný hrad od ostatnej plochy hrebeňa, ohraničila predbránie podkovovitého pôdorysu s maximálnymi rozmermi

20x12–15 m. Predbránie bolo pravdepodobne opevnené palisádou.

Do východného predhradia patrila aj plošina hrebeňa s dĺžkou 120 m. a maximálnou šírkou 60 m. Predhradie bolo opevnené múrom hrubým 1,8 m, ktorý je miestami zreteľne viditeľný. Predhradie na východe vymedzovala 20 m široká a asi 10 m hlboká do skaly vysekaná priekopa, ktorá vznikla ťažbou stavebného kameňa. V súčasnosti už neexistuje, pretože priestor predhradia bol upravovaný kvôli výsadbe drevín.

Žakýlsky hrad sa dispozíciou zaraďuje k hradom Breznica a Rudno nad Hronom, ktorých výstavbu možno položiť do 13. storočia. Svojou rozlohou ich však preyšuje. Jeho vznik podnietil rozvoj ťažby striebra v okolí Banskej Štiavnice a spolu s objektom na Glanzenbergu zabezpečoval ochranu priľahlej oblasti. Na hrade si možno všimnúť ešte istú zaujímavosť. Sú ňou dve "banské stôlne" vysekané do skalného podložja. Prvá vedie z južnej strany horného hradu severozápadným smerom pod nádvorie a asi po 5 – 6 m končí. Druhá štôlna vstupuje do masívu v blízkosti hlavnej veže a vedie juhozápadným smerom. Šírka chodby je 1–1,5 m a výška dosahuje 2 m.

Otvorená zostáva otázka, kedy presne hrad zanikol.

ZASTÁVKA Č. 5 ŽAKÝLSKE PLESO

Prírodná pamiatka Žakýlske pleso 715 m n. m. má svojim vznikom a existenciou výnimočne postavenie v neovulkanických pohoriach stredného Slovenska. Samotné pleso leží v terénnej depresii, v blízkosti kalderového zlomu, na rozhraní dvoch pravekých údolí. Prehradenie údolí a vývery podzemných vôd umožnili vznik plesa. Blízke okolie predstavuje sopečno-erózný reliéf vytvorený fluvialnými (vodnými) a svahovými procesmi.

Pleso sa považuje za zachovalé, aj napriek tomu že reliéf je antropogénne zmenený, umelým zvýšením, prírodným spôsobom vzniknutej hrádze.

Synedra sp.

Synedra sp.

Chlorella sp.

Brehové porasty plesa sú tvorené vrbou a pálkou. V súčasnosti v pleso prebiehajú silné eutrofizačné procesy, nakoľko pleso nemá dostatočný prítok čerstvej vody. Všeobecne známym prejavom eutrofizácie je rozvoj vodného kvetu siníc.

Celá plocha plesa (0,24 ha, hĺbka 0,7 m) s priľahlými ekosystémami tvorí miestne biocentrum. To predstavuje ekosystém alebo skupinu ekosystémov, ktorá vytvára trvalé podmienky na rozmnožovanie, úkryt a výživu živých organizmov a na zachovanie a prirodzený vývoj ich spoločenstiev. Ekologický význam plesa spočíva v jeho prirodzenosti, ktorá predstavuje vzácny zvyšok pôvodnej, málo narušenej prírody. Pleso využíva množstvo lesnej zveri ako napríklad alebo bahnisko. Asi najpočetnejšiu skupinu obyvateľov plesa tvoria obojživelníky (žaby a mloky), ktoré sú významným bioindikátorom životného prostredia. Ich rozmnožovanie má cyklický charakter, jarný ťah dospelých jedincov prebieha v marci až máji. Mnohé druhy u nás žijúcich obojživelníkov sa vyznačujú vernosťou k lokalite, kde sa vyliahli. Preto sú schopné prekonať aj niekoľko kilometrovú vzdialenosť medzi svojim biotopom a reprodukčnou lokalitou. Obojživelníky potrebujú ľahký prístup

do vody, ale zvlášť dôležitý je výstup z nej. Svah by nemal mať väčší uhol ako 30°, dôležitá je prítomnosť pobrežnej vegetácie, na ktorú obojživelníky lepia svoje vajíčka. Tak to robia mloky horské a karpatské, ale aj kunka červenobruchá a žltobruchá, rosnička zelená a skokany.

Obojživelníky patria k živočíchom so súmracnou a nočnou aktivitou. Všetky obojživelníky sú u nás chránené a zánik podobných lokalít ako je PP Žakýlske pleso, by mal za následok malú životaschopnosť zdecimovaných a izolovaných populácií.

Kunka žltobruchá

Skokan hnedý

ZASTÁVKA Č. 6

MŔTVE DREVO-ŽIVÝ LES

Život v lese je dlhodobo prispôsobený na prirodzený charakter narušania (disturbačný režim). narušania (napríklad: vietor, hmyz, požiare) sa vyskytujú v prirodzených lesoch ale aj v lesoch umelo založených. Takéto narušania sú súčasťou kolobehu života v zdravom lese. Medzi neprirodzené (antropogénne a antropické) narušania lesa zaraďujeme ťažbu dreva a škodlivé látky zo znečisteného ovzdušia (imisie). Život v lese je založený na kolobehu látok, živín a energie medzi stromami, organizmami a pôdou. Ťažba dreva a konárov ale aj vyhrabávanie odpadnutých listov a malých konárikov predstavujú jeden z najväznejších zásahov do života v lese.

Úloha mŕtveho dreva, ktoré ovplyvňuje obnovu (ozdravenie) lesa je veľmi dôležitá. Vývraty, zlomy a stojace sucháre sú miesta kde sa sústreďuje rodiaci sa život lesa. Odumreté stromy sa nestávajú odpadom.

Pluteus cervinus

Túto surovinu sa ponáhľajú využiť tisícky rôznych mikroorganizmov, hmyzu, húb, machov či lišajníkov.

Chlorosplenium aeruginascens

Drobné chrobáčky sa zavrtávajú do dreva a začínajú tak proces jeho rozkladu. Na svojom tele nesú stovky spór húb, ktoré v dreve kľúčia, vytvárajú dlhé vlákna (hýfy) a neskôr aj nápadné plodnice. Larvy roháčov sa vyvíjajú v práchnivom dreve a sú až 11 cm dlhé. Ich vývoj trvá 5 a viac rokov. Povrch kmeňa osídľujú machy a lišajníky. Mŕtve stromy predstavujú pre vtáky bohatý zdroj potravy a bezpečný domov. Ďatle, ktoré sem láka veľké množstvo hmyzu vytesávajú do odumretých stromov každý rok nové dutiny. Po ťatloch v nich hniezdia

Roháč obyčajný

aj ďalšie druhy: drobné sovy - kuvik vrabcí alebo Pod odlúpenou kôrou si buduje hniezdo kôrovník vyvráteného stromu hniezdi drobný orešok. viteľná. Každý odumretý strom obýva iné uprednostňujú čerstvo odumreté, iné už spráchnivené svetlo, niektoré vlhké prostredie, iné skôr suchšie,... stromov aj pestrou mozaikou odumretých stromov

Vývin fúzača alpského trvá 2-3 roky

ZASTÁVKA Č. 7

POLNOHOSPODÁRSKA KRAJINA

Motto: „Musíte svoje deti naučiť, že zem pod ich nohami sú ostatky našich delov. Povedzte svojim deťom, aby si zem vážili, že je v nej množstvo živočíchov, ktoré sú s nami spríaznené. Naučte svoje deti to, čo sme my učili svoje deti, že zem je našou matkou. Cokolvek postilme zem, postilme i synov zeme. Keď plujú ľudia na zem, plujú na seba samých. Jednu vec vieme. Zem nepatrí človeku. Človek patrí zemi. Vieme aj to, že všetky veci sú spojené tak, ako krv spája jednu rodinu.“

odkaz severoamerického indiánskeho náčelníka Seattle bielej kolonizátorom

Veľkú úctu k prírode prejavovali ľudia už v minulosti. Na úrovni svojej doby pochopili závislosť človeka od krajiny v ktorej žili a neoddeliteľné existenčné väzby medzi človekom a pôdou, ktorá mu poskytuje obživu.

Tradičné poľnohospodárstvo v minulosti prispievalo k vytváraniu mnohých stanovišť ktoré poskytovali útočisko pre dnes už vzácne rastlinné a živočíšne druhy. Tým prispievalo k ochrane krajinnéj a biologickej rozmanitosti (biodiverzite). Pestrá krajina lahodí nášmu oku. Jej rozmanitosť a mnohotvárnosť, založená na zložitých vzťahoch, je základom ekologickej stability krajiny a jej schopnosti odolávať narušeniu. Ekologická stabilita je obrazom zdravia krajiny.

V druhej polovici 20. storočia tradičné poľnohospodárske systémy ustúpili ekonomickým tlakom a boli nahradené priemyselným spôsobom výroby potravín. Z krajiny sa vytratil správca – človek - hospodár. Krajina pomaly pustla a vymizli cenné stanovišťa mnohých vzácných druhov rastlín a živočíchov. Z kvetnatých lúk vymizla ich kráľovná orchidea, so stádami oviec a ich pastiermi odišli aj systle pasienkové. Spolu s búľlavými stromami sa vytrácala aj krakľa belasá, ktorá v nich hniezdila, ale aj množstvo ďalších obyvateľov, ktorí oživovali poľnohospodársku krajinu a povznášali dušu jej hospodára.

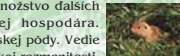
Baza chabzdová

Prírodné hodnoty vidieckej krajiny sú ohrozené procesmi opúšťania poľnohospodárskej pôdy. Vedie to k strate a degradácii niektorých biotopov a ekosystémov, v súčasnosti k úbytku biologickej rozmanitosti, nástupu ruderalných a invázných druhov rastlín a k dočasnej územia. Výsledkom takýchto zmien a procesov je narušená krajina biodiverzitou.

Aby sa takáto krajina mohla v budúcnosti ozdraviť a plniť všetky s potrebami človeka, je potrebné zmeniť doterajšie prístupy. Je spôsoby a formy hospodárenia, ktoré budú priaznivejšie pre takéhoto hospodárenia je úcta ku krajine. Poľnohospodár nemôže ale aj správcom krajiny.

Baza chabzdová

Systle pasienkový degradácii so zníženou

svoje funkcie v harmónii nevyhnutné zavádzať také životné prostredie. Základom byť len dorabateľom potravín,

ZASTÁVKA Č. 8 KULTÚRNE DEDIČSTVO PODHORIA

LUDOVÚ ARCHITEKTÚRU na Žakyli predstavuje ulica za týmto panelom, kde máme možnosť vidieť pôvodnú zástavbu domov. Väčšinou ide o jednotraktový typ domu, orientovaný užšou stranou do ulice. Pôvodné domy sú trojpriestorové, so vstupom v strede do pivtora.

K domu patrí maštal a sennik každé samostatne prístupné z dvora.

Izby v domoch mali drevené trámové stropy a hlinené dlažky. Okenné výplne sú dvojité, dvojkrídlové, šesťabufové, osadené v hlbokých nikách, na čelnej fasáde doplnené nikou na umiestnenie sv. sochy. Dvorová fasáda je rozčlenená na tri časti, každá so samostatnou strešnou konštrukciou.

Sedlové strechy majú krokrovú, hambáľkovú konštrukciu, na čelnej fasáde ukončené valbou, pokryté keramikou krytinou.

LUDOVÉ MÚZEUM - Ťažký život v dedinskom prostredí zhotovovaní si každodenného náradia, celú rodinu. Obec sa môže hrdlo prezentovať zdobenými výšivkami krivou ihlou, hlboko načiera do truhlic starých materií, zmysel pre harmóniu farieb a štylizáciu

nútil ľudí, k zručnému pomôcok, ale i odevu pre pôvodným krojom bohato Zachovaný spôsob vyšívania prezrádza ich nevšedný ornamentov.

Obecný úrad, tel: 045/6992125, mobil. 0915 817675

KOVÁČSKA DIEĽŇA - V minulosti bolo kováčstvo na Žakyli veľmi využívané. Kováč Pecher, pochádzajúci z Banskej Štiavnice mal na Žakyli kováčsku vyhňu – šmykňu, pri ktorej bola krašňa na ustajnenie koní, volov a kráv, ktoré bolo nutné podkuť. Obec kováčov poskytla bývanie v obecnom dome (terajšia budova ľudového múzea). Žakyľsky kováč bol vychýrený, nakoľko väčšina obyvateľov Teplej, Žakyľa, ale aj širokého okolia sa zaoberalo povozníctvom – prepravou dreva do Banskej Štiavnice. Kováč okrem podkov, vyrábala kolesá, lemeše na pluh a ostatné úžitkové náradie a predmety.

V súčasnosti je možné kováčsku vyhňu navštíviť s možnosťou objednania alebo aj zakúpenia si upomienkových predmetov.

Kováčska dielňa v Podhori: Ján Borgula, tel: 045/6992171, mobil: 0908 905932

ZASTÁVKA Č. 9 PODHORIE AKO KULTÚRNA OBEC

Prírodný amfiteáter - je od roku 1976 dejiskom kultúrnych festivalov. V súčasnej dobe sa FOLKLÓRNY FESTIVAL PODHORIE organizuje každé dva roky. Tieto slávnosti sú regionálnou prehliadkou folklórnych súborov a skupín, ľudových hudieb, instrumentalistov, speváckych skupín, Banská Štiavnica, Žiar nad kolektívny a jednotlivcov umeleckých úsilí smerujúce

V čase konania festivalu tvorby, izba tradícií, špecialít.

sólistov spevákov a tanečníkov Hronom, Žamovica. Ich poslaním k systematickej práci, k neustálemu oživovaniu sa konajú aj sprievodné podujatia remeselný jarmok, alebo

deti i dospelých z okresov je aktivizovať folklórne konfrontovať výsledky a udržiavaniu miestnych. ako: výstava textilnej ochutnávka miestnych

V roku 1974 bola v obci založená folklórna skupina Podhorčan, ktorej vystúpenia čerpajú z pôvodných ľudových zvykov obce a širšieho regiónu. V obci je aj detská folklórna skupina Podhorčanček, ktorej členov spája záujem o folklór a udržanie ľudových tradícií.

Ľudový odev v obci PODHORIE

Odev žien pozostával z pláteného rubáša „sponnika“ s vytkávanou stánkou, rukávcom „opečka“, modrotlačovej sukne, tmavej plátennej zástery a živôtika. Krížom cez prsia sa viazala veľká šatka „kosička“. Najvýraznejšie sa u nás od Podpoľania odlišovala úprava hlavy vydatých žien. Ženy nosili pod čepcom účes „kotúľku“, ktorý nemal podložku. Čepiec „kápka“ bol mäksí, s predníkom z paličkovanej čipky, ktorej konce viseli pozdĺž tváre.

Letný odev mužov pozostával z plátených gätí, košeľe a kožušeka. Košeľa dlhá s rukávmi a manžetami. Odev dopĺňa plátenná zástera. Slobodní mládenčí nosili zástery čierne, nad spodným okrajom zdobené vyšivkou. Ženatí muži nosili biele zástery s drobnou mriežkou.

V zime nosili muži namiesto gätí súkenné nohavice s jedným rázporkom. Čierna súkenná kabanica sa nosila len prevesená cez plecia a hrdlo. Zviazané rukávy kabanice slúžili ako vrecká, v ktorých sa nosila fajka, tabak a na cestu aj jedlo.